

Міністерство науки і освіти України
Національний університет «Острозька академія»

ЩЕПАНСЬКИЙ Віталій Вікторович

УДК : 215: 141.4: 239 Смотрицький М

**РЕЦЕНЗІЯ РЕЛІГІЙНОЇ ФІЛОСОФІЇ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ
У «ТРЕНОСІ» М. СМОТРИЦЬКОГО**

09.00.11 – релігієзнавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Острог – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі релігієзнавства і теології Національного університету «Острозька академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Крально Петро Михайлович,
Національний університет «Острозька академія»,
перший проректор з навчально-наукової роботи

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Саган Олександр Назарович,
Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди
Національної академії наук України,
провідний науковий співробітник

кандидат філософських наук
Шкіль Світлана Олександрівна,
Національний університет біоресурсів та
природокористування (м. Київ),
доцент кафедри філософії

Захист відбудеться 10 лютого 2016 р. о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 48.125.01 у Національному університеті «Острозька академія» Міністерства освіти і науки України (35800, м. Острог, вул. Семінарська, 2)

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Національного університету «Острозька академія» (35800, м. Острог, вул. Семінарська, 2).

Автореферат розісланий 29 грудня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук, професор

В. В. Павлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. XXI ст. для українського суспільства характеризується входженням у стан системних перетворень, які не можуть не впливати і на релігійне життя. Наразі досить актуальним є інтегрування українського соціально-культурного простору, включаючи його релігійну сферу, в європейський. Тому особливе місце тут посідає пошук української богословської та філософської традицій у диспозиції західного католицизму, протестантизму та східного православ'я.

У цьому контексті особливим періодом у становленні українського богослов'я є кінець XVI ст. – час, коли в Україні загострилося протистояння між католицькою та православною церквами, а українська православна церква опинилася в європеїзованому культурному середовищі. Саме в кінці XVI ст. українська релігійно-філософська думка набуває своїх національних особливостей, у формування яких помітний внесок зробив Мелетій Смотрицький. Своім полемічним трактатом «Тренос» він приніс у неї елементи схоластики та намагався поєднати православну, католицьку та протестантську спадщину в єдину світоглядну систему, інтегрувавши українське православ'я в європейський культурний простір.

Потребує більш докладного дослідження становлення релігійно-філософських поглядів М. Смотрицького, особливостей релігійної символіки, застосованої у «Треносі», рецепції ним середньовічної теології та філософії. Це зумовлює необхідність поглибленого наукового дослідження релігійно-філософських поглядів мислителя, передумов та особливостей їхнього формування, специфіки презентації в трактаті «Тренос».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до науково-дослідницької теми кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія» «Релігійний фактор у контексті суспільних і світоглядних трансформацій» (номер державної реєстрації 0112U003701).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є комплексний аналіз рецепції середньовічної філософської думки в релігійно-філософських поглядах М. Смотрицького, що містяться у полемічному трактаті «Тренос» (1610 р.).

Мета конкретизується в таких **дослідницьких завданнях**:

- виявити особливості становлення релігійно-філософських поглядів М. Смотрицького;
- здійснити аналіз герменевтичних аспектів релігійної символіки в поетичній частині «Треносу»;
- виокремити оригінальні філософські ідеї М. Смотрицького;

– обґрунтувати рецепції М. Смотрицького філософських ідей отців церкви;

– проаналізувати трактування М. Смотрицьким середньовічної антропології;

– дослідити критику М. Смотрицьким засад вчення про чистилище у працях Аврелія Августина та Григорія Великого.

Об'єктом дослідження є релігійно-філософські погляди М. Смотрицького, викладені в трактаті «Тренос», а його **предметом** – рецепція релігійної філософії середньовіччя в «Треносі» М. Смотрицького.

Методи дослідження зумовлені специфікою його мети, об'єкта та предмета. У процесі його реалізації застосовувалися універсальні філософські методи наукового пізнання, які уможливили узагальнення особливостей рецепції М. Смотрицьким середньовічної метафізики та філософських ідей патристики. Для вирішення окремих наукових завдань автором використовувалися загальні методи гуманітарних досліджень. Логічний метод застосовувався при систематизації матеріалу відповідно до наукових завдань роботи. Застосування аналітичного методу уможливило обґрунтувати поєднання М. Смотрицьким у «метатеології» схоластики та спадщини отців церкви. Застосування порівняння та абстрагування дозволило встановити подібності та відмінності позицій вченого в тих чи інших питаннях з іншими філософами та богословами, а також дозволило розглянути обґрунтування ним метафізики в «Треносі» на основі синтезу та переосмислення ідей середньовічної філософської думки.

У дослідженні були використані також спеціальні методи. Зокрема, використання типологічного методу уможливило виявлення особливостей антропології, що репрезентована у «Треносі». Структурно-функціональний метод було застосовано для демонстрації використання М. Смотрицьким у «Треносі» античних принципів ритмізації прози та риторичних структур. Метод біографічного аналізу уможливив провести дослідження впливу різних богословських та філософських традицій на становлення М. Смотрицького як філософа й богослова. Для розкриття особливостей рецепції в «Треносі» релігійної символіки, зокрема при розгляді бінарності «світу Батька» і «світу Матері», причастя, чистилища та інших християнських релігійних символів, було застосовано герменевтичний метод.

При розв'язанні поставлених наукових завдань автор дотримувався принципу об'єктивності, який орієнтує на дотримання нейтральності аналізу історичних подій, процесів та фактів. Принцип світоглядного плюралізму забезпечив можливість здійснити комплексний огляд історичної та джерельної бази з теми дисертації, що сприяло відображенню, узагальненню й неупередженому порівнянню різних, часто

контроверсійних наукових позицій на ті чи інші аспекти становлення філософських і богословських поглядів М. Смотрицького та їхнього відображення в «Треносі».

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вперше проведено комплексний аналіз рецепції середньовічної філософської думки в релігійно-філософських поглядах М. Смотрицького. Конкретна наукова новизна результатів дослідження полягає в наступному:

уперше:

– доведено, що погляди М. Смотрицького є філософською теологією, концепцію якої він запозичив із вчення Томи Аквінського про «дві теології» і дав їй назву «метатеологія»;

– обґрунтовано, що полемічний трактат «Тренос» був першим філософським текстом в українському середовищі, в якому побудова метафізики розгортається на основі аристотелівської логіки в схоластичній інтерпретації та містичного «раціоналізму», що ґрунтувався на християнському неоплатонізмі;

уточнено:

– що етичні та естетичні погляди М. Смотрицького залишалися в середньовічному дискурсі;

– що М. Смотрицький у «Треносі» переважно орієнтувався на спадщину отців церкви;

– що, згідно із поглядами М. Смотрицького, представленими в «Треносі», раціональне знання може стосуватися лише людини та світу; буття ж Бога залишається таємницею, хоча розум людини покликаний пізнавати Абсолют;

отримали подальший розвиток:

– положення про те, що погляди М. Смотрицького постають як перехідний етап у розвитку філософської думки України від візантійського неоплатонізму до структурованої моделі раціональної філософії;

– теза, що М. Смотрицький, будучи інтелектуалом ранньомодерної епохи, здійснював пошуки нового методу написання та адаптації релігійно-філософських ідей до рівня, який був би зрозумілим для пересічного читача;

– твердження, що однією із важливих проблем у «Треносі» була герменевтична проблема перекладу давніх текстів із грецької мови латиною. Зокрема, М. Смотрицький вказував на проблему некоректної інтерпретації перекладів Біблії, символів віри (Нікейського й Афанасійського) та основних текстів східних отців церкви, що, на його думку, призвело до викривлення догматів про сходження Святого Духа й спричинило появу вчення про чистилище;

– теза, що релігійна символіка в поетичній частині «Треносу», зокрема бінарність «світу Батька» і «світу Матері», є результатом авторського переосмислення ідейного протистояння католицької і православної церков.

Практичне значення дисертації визначається тим, що отримані в ході проведення дослідження наукові результати і висновки не тільки сприятимуть розвитку релігієзнавчого знання, а й можуть бути використані науково-дослідними установами та науковцями в подальших дослідженнях проблем становлення філософської та богословської традиції України й ролі в цьому процесі М. Смотрицького. Наукові положення дисертації можуть бути використані при підготовці лекційних курсів з історії філософії України, історії релігії, спецкурсів з теології тощо.

Апробація основних положень і результатів дослідження здійснена шляхом обговорення на засіданні кафедри релігієзнавства і теології Національного університету «Острозька академія».

Результати наукового дослідження апробовані автором під час виступів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науковій конференції «Дні науки філософського факультету – 2013» (м. Київ, 16-17 квітня 2013 р.); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (м. Рівне, 18–19 листопада 2013 р.); VII Міжнародній міждисциплінарній конференції «Dziedzictwo kulturowe regionu pogranicza» (м. Gorzów Wielkopolski, 01-02 kwietnia 2014 r.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (м. Луцьк, 14-15 травня 2014 р.); 26-х Міжнародних людинознавчих філософських читаннях (постійно діючий філософський семінар) «Гуманізм. Людина. Особистість» (м. Дрогобич, 17-18 жовтня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток суспільних наук: Європейські практики та національні перспективи» (м. Львів, 28-29 листопада 2014 р.); щорічних наукових конференціях «Дні науки» Національного університету «Острозька академія» (м. Острог, 23–24 березня 2013 р., 22–23 березня 2014 р.).

Публікації. Основні ідеї і положення дисертації викладені у 6 наукових публікаціях. З них 4 є статтями у фахових наукових часописах, включених до переліку видань, затверджених ДАК України. Також 2 статті опубліковані у зарубіжних періодичних виданнях.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 330 найменувань. Обсяг основного тексту дисертації становить 160 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету, об'єкт, предмет і завдання дисертаційного дослідження, визначено його наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

У першому розділі – «Релігійно-філософські погляди М. Смотрицького як об'єкт наукового дослідження» – висвітлено стан вивчення життєвого шляху та релігійно-філософських поглядів М. Смотрицького науковцями, а також здійснено огляд джерелознавчої бази.

У підрозділі 1.1. – «Стан наукового вивчення проблеми» – з'ясовано ступінь висвітлення теми в науковій літературі.

На основі опрацювання історіографії кінця ХХ – початку ХХІ ст., присвяченої М. Смотрицькому, зроблено висновок, що інтерес до його постаті виявляли вчені різних країн (Росії, Польщі, Білорусі, США, Італії) та напрямків науки (лінгвістика, літературознавство, релігієзнавство, філософія). Аналіз праць багатьох дослідників показує, що їх насамперед цікавила літературна спадщина і біографія мислителя, яка розглядалася переважно в контексті його творчості. Водночас можна відзначити позитивні зрушення в напрямі створення повної академічної біографії цього визначного релігійного діяча.

Матеріал із досліджуваної проблеми поділено на три групи, що відповідають хронології наукових розвідок про М. Смотрицького.

Основними представниками першої із них були А. Брюкнер, С. Голубев і М. Грушевський К. Єленовський, В. Завиткевич, Н. Засадкевич, М. Коялович, К. Студинський, І. Чистович. Вони вперше звернули увагу на спадщину цього українського мислителя, зокрема проаналізували літературні особливості «Треносу». А. Брюкнер систематизував і охарактеризував пізні полемічні тексти українського мислителя. С. Голубев розглянув питання про художні та історичні особливостей «Треносу». М. Грушевський першим зробив переклад поетичної частини цього тексту літературною українською мовою, що створило поле для майбутніх наукових студій.

До другої групи відносяться дослідники радянського періоду. До них належать А. Жуковський, П. Загайко, В. Короткий, Б. Курилас, Н. Німчук, О. Прокошина, М. Соловій, Ф. Шолом, П. Яременко. Зазначені науковці зробили помітний внесок у вивчення інтелектуальної спадщини М. Смотрицького. Так, Н. Німчук проаналізував філологічну спадщину полеміста, зокрема зміст «Граматики». О. Прокошина здійснила аналіз діяльності українського мислителя в контексті суспільно-історичних трансформацій. П. Яременко написав першу монографію, в якій розглянута практично вся творчість М. Смотрицького.

Цілісне дослідження спадщини «Треносу» стало можливим завдяки третій групі сучасних дослідників, а саме С. Бабича, О. Білих, Н. Білоуса, Т. Видайчука, Т. Возиної, Р. Голика, М. Гардзанті, К. Дубініної, Л. Квасюк, П. Кралюка, О. Кучерика, В. Литвинова, М. Мельника, Р. Наконечного, А. Поповича, О. Прискоки, О. Сагана, М. Сенети, В. Тригубченка, Л. Ушкалова, Д. Фріка, Ю. Чорноморця, Т. Шевчука, Н. Шеремети, Н. Яковенко. У релігієзнавчому контексті творчість М. Смотрицького розглядали С. Бабич і Л. Квасюк, які вперше звернули увагу на герменевтику релігійної символіки та богословську проблематику, що була представлена в «Треносі». П. Кралюк дослідив трансформацію філософських поглядів автора «Треносу» в контексті суспільно-політичних змін. Д. Фрік комплексно проаналізував у своїй монографії суспільно-політичну діяльність М. Смотрицького. Він також видав факсимільну копію всіх його творів.

Аналіз означеної проблеми дає підстави стверджувати, що в науковій літературі фрагментарно представлені лише деякі аспекти теми представленої дисертації, оскільки історико-літературні дослідження, присвячені М. Смотрицькому, висвітлюють переважно його біографію, літературні та філологічні особливості творчості, практично залишаючи поза увагою його релігійно-філософські погляди.

Підрозділ 1.2. – «Джерельна база дослідження» – показує опрацювання опублікованих джерел і їх систематизацію.

Відтворюючи дослідження джерелознавчої бази відповідно до принципу тематичної спрямованості, виокремлено три групи джерел. До першої віднесено джерела, що стосуються самого тексту «Треносу»; до другої – полемічну реакцію на «Тренос» з боку католицьких та унійних авторів; до третьої – джерела, які стосуються рецепції середньовічної філософії, представленої в самому «Треносі».

Перша група джерел сформована із текстів М. Смотрицького: «Тренос, або плач Східної церкви» (1610 р.), «Лямент у свѣта вбогих на жалісне переставлення Леонтія Карповича» (1620 р.), «Апология перигринації до Східних країв» (1628 р.).

Друга група джерел складається із полемічного тексту П. Скарги «На плач і лямент Теофіла Ортолога» (1610 р.), промови єзуїта В. Кортісія, опублікованої у Вільно 1634 р., твору Я. Суші «Савло і Павло Руської Унії (Церкви), навернений кров'ю блаженного Йосафата, або М. Смотрицького» (виданого в Римі 1666 р., перевиданого 1864 р. у Брюсселі І. Мартиновим), праці І. Стебельського «Хронологія» 1782 р., а також творів сучасників М. Смотрицького – Г. Смотрицького, І. Вишенського, Д. Наливайка, І. Потія, К. Саковича, І. Мораховського.

Третю групу джерел представляють релігійно-філософські твори отців та учителів церкви, документи, що стосуються певних світоглядних доктрин

церкви, філософські твори середньовічних мислителів. Це передусім праці східних отців церкви – Іоанна Дамаскіна, Діонісія Ареопагіта, Григорія Назіанзіна (Богослова), Василя Великого, Григорія Нисського, Максима Сповідника; західних отців церкви – Аврелія Августина, Амвросія Медиоланського, Тертуліана, Ієроніма Стридонського; філософів-схоластів – Северина Боеція, Томи Аквінського, Йоана Дунса Скота, Бернара Клервоського, Дуранда.

При дослідженні використовувався примірник «Треноса» (Вільно, 1610), який зберігається в Ягеллонській бібліотеці у Кракові. Хоча «Тренос» не відображає всю картину обізнаності М. Смотрицького із релігійно-філософським простором Західної Європи доби середньовіччя, але значна кількість цитувань праць середньовічних мислителів у творі свідчить про високий рівень знань автора. Це дозволяє стверджувати, що творчий доробок М. Смотрицького містить широке поле для подальших досліджень в історико-філософському та релігієзнавчому дискурсі.

У другому розділі – «Релігійно-культурні аспекти поетичної частини «Треносу» – проаналізовано процес становлення богословських ідей М. Смотрицького, а також розглянуто релігійну символіку, естетику й риторику в цьому полемічному творі.

У підрозділі 2.1 – «Генеza культурного базису твору» – вказано, що аналіз джерельної бази «Треносу» надає можливість заповнити своєрідний дослідницький «вакуум» щодо життєвого шляху видатного мислителя, а також систематизувати вплив на процес формування М. Смотрицького різних філософських і богословських традицій. За результатами дослідження історіографічної та біографічної літератури, автором обґрунтовано висновок щодо комплексності та поліпарадигмальності його освітньо-філософського базису. Освіта М. Смотрицького поєднала три світоглядні парадигми християнського світу: православну, католицьку та протестантську, ознайомлення з якими відбувалося на різних етапах навчання мислителя.

Дослідження особливостей здобуття освіти М. Смотрицьким дозволило виокремити три етапи становлення релігійно-філософських поглядів мислителя, під час яких відбувалося знайомство та засвоєння вищезазначених світоглядних парадигм.

На першому етапі процесу здобуття освіти (в Острозькій академії) майбутній полеміст знайомиться із православною традицією, апофатичною у своїй основі. За рахунок цього сформувалося його критичне ставлення до схоластичного тлумачення основних догм християнства.

Наступним освітнім етапом у житті М. Смотрицького було його ознайомлення з католицькою системою. Під час навчання в єзуїтському колеґіумі м. Вільно він вивчав латинську мову, риторику та філософію. У

колегіумі М. Смотрицький мав змогу ознайомитися з основами античної та середньовічної філософії, що значно вплинуло на формування в нього критичних підходів, які в подальшому знайшли вияв у «Треносі».

Останнім періодом навчання М. Смотрицького можна вважати його освітню подорож до німецьких протестантських університетів. Там він мав можливість ознайомитися з протестантською світоглядною парадигмою. У цей період у майбутнього релігійного діяча і полеміста сформувалася інтерес до ренесансної культури та літератури, а також відбулося ознайомлення із теологічними вченнями М. Лютера та Е. Роттердамського, що також знайшло відображення на сторінках «Треносу».

Формування М. Смотрицького як релігійного філософа відбувалося на межі двох культур – західноєвропейської і східноєвропейської. Тому стиль мислення автора «Треноса» характеризується синкретичністю, що зумовлює значну складність встановлення чіткої типології його філософських ідей. Під час навчання у вищих навчальних закладах у нього сформувалося нове бачення моделі реформування православної церкви. Таку модель він намагався втілити під час своєї діяльності у віленському Святодухівському монастирі, де і був підготовлений його твір «Тренос».

У цьому полемічному трактаті М. Смотрицький намагався подати оригінальний погляд на традиційні поняття християнства та його світоглядні концепції. Український мислитель прагнув примирити етичну та естетичну доктрини двох церков, усвідомлюючи, що католицька та православна традиції мають різне розуміння однакових понять.

Із виходом «Треносу» починає змінюватися парадигма філософування на українських землях. Цей твір поклав початок переходу від візантійського неоплатонізму до схоластичної філософії, яка з часом утвердилася в Києво-Могилянській академії.

У **підрозділі 2.2 – «Аналіз символічного образу «Церкви-Матері»** – здійснено релігієзнавчий аналіз символічного образу «Церкви-Матері». А

М. Смотрицький розуміє церкву не як доктринальну та стабільну інституцію, а як певний ідеальний образ «нового Єрусалиму». Єдиним джерелом, на якому ґрунтується єдність такої церкви, є Святе Письмо. Східна церква, на думку М. Смотрицького, – це невидима, духовна організація, яка позбавлена центру і яка є місцем для духовної єдності всіх тих, хто дотримується істинних заповідей Ісуса Христа. Тому використання материнського образу для нього є знаковим, оскільки материнське начало не передбачає силового впливу для утворення єдності та ієрархічної структури.

У «Треносі» М. Смотрицький використовує бінарну конструкцію материнського образу церкви. «Церква-Наречена» відображає сакральне начало Божественного, «Церква-Матір» відображає профанну сферу

земного способу існування. Письменник використовував оригінальний літературний засіб для передання своїх ідей – плач-голосіння «Матері-Церкви». Літературне осмислення релігійних проблем надавало складним богословським проблемам простоти в оформленні, тим самим роблячи їх доступними простому читачеві.

Релігієзнавчий аналіз бінарності позиції «світу Батька» і «світу Матері» дозволив продемонструвати своєрідне переосмислення М. Смотрицьким двох концепцій ідеального суспільства. «Тренос» побудований як опозиція до однієї із основ католицької церкви – образу Бога Отця як пануючої патріархальної сили. На цій основі базується концепція ідеального суспільства П. Скарги (полемічного опонента М. Смотрицького), який дотримується принципів ієрархічного та патріархального розуміння церковного життя. Такий підхід характеризувався профанацією релігійного простору людського буття. Єдиним шляхом нівелювання профанації П. Скарга вважав зміну політичної структури в державі, що, на думку автора «Треносу», не зможе спричинити змін у духовній реальності, оскільки це складно втілити лише за допомогою секулярних методів.

М. Смотрицький вважав, що першоосною ідеального церковного життя є архаїчний стан речей. Він пропонує православну модель зміни духовної реальності, яка реалізується на онтологічному рівні через спокуту гріха. Для формування ідеальної спільноти, сповненої Божою благодаті, «заблукалі сини» повинні повернутися до лона «Церкви-Матері» та пройти процес очищення через спокутування гріхів.

Сформована М. Смотрицьким бінарна конструкція «Церква-Наречена» та «Церква-Матір» є основою для формування ідейного протистояння із моделлю патріархальної церкви, яку пропонував П. Скарга. Український полеміст створює уявний ідеальний світ, який може існувати, якщо домінуючим началом стане образ «Церкви-Нареченої», який був притаманний ранньому середньовіччю в епоху Вселенських соборів. У «Треносі» ідея страждання «Церкви-Матері» інтерпретується як метафізична – лише церква, яка страждає, може спокутувати гріх, оновити всю людську сутність і повернути її до ідеального стану.

Підрозділ 2.3 – «Герменевтичний вимір міфологеми «Золотий вік» – присвячений аналізу образу «Церкви-Нареченої».

Для М. Смотрицького ідея «Золотого віку» пов'язана з ідеальним минулим православної церкви. Автор «Треносу» концентрував свою увагу на ідеї сакральності першообразів у реальності православної церкви, тому історичний період «Церкви-Нареченої» перетворюється в міфічний час початку ідеального християнства.

М. Смотрицький сакралізує культ матері, який поміщає в основу моделі східної церкви. Дослідження часових та просторових характеристик

структури образу церкви у «Треносі», які репрезентовані в ідеї «Церкви-Матері», дозволило зробити висновок щодо її близькості до міфологічної категорії втраченого раю, який М. Смотрицький описує як «Церкву-Наречену». Ідеальний простір зберігається в сакралізованому минулому, тобто в історії першопочатків «Церкви святої Східної», яка була єдиною еклезією всіх християн, або біблійним Новим Єрусалимом.

Міфологізація ідеального минулого та спроби українського полеміста окреслити реальність церкви полягали у прагненні змінити образ «Церкви-Матері». Вказуючи на можливість таких змін, він звертається до ідеї «Золотого віку», формуючи містифікацію, пов'язану із сакральною структурою світу, яка зумовлює формування ілюзії *nesquama terra* (зниклого, неіснуючого світу або простору).

Наслідуючи архетипну структуру уявлень про втрачений рай, М. Смотрицький у «Треносі» формує ідеальний образ буття православної церкви, який, на його думку, припадає на час раннього середньовіччя IV-VIII ст., на період діяльності Вселенських соборів та більшості отців церкви. Формулювання міфологеми «Золотого віку» пов'язано з тим, що православна церква в Речі Посполитій на початку XVII ст. починає зазнавати політичної та адміністративної кризи після смерті Василя-Костянтина Острозького (1608 р.).

У **підрозділі 2.4.** – **Естетичні погляди та риторичні моделі у «Треносі»** – розглянуто естетичні й риторичні аспекти твору.

У естетиці М. Смотрицького збереглися аспекти середньовічних поглядів на красу, які були успадковані від античності, але отримали нові інтерпретації у сфері мирського та божественного під впливом християнського світогляду. У «Треносі» відбувається перехід від матеріальної естетики до містичної, що було притаманно середньовічному світогляду, а не поглядам доби бароко.

Необхідно також зазначити рецепцію схоластично-єзуїтської риторики М. Смотрицьким. Дослідження риторичного дискурсу «Треносу» дозволяє зробити висновок, що цей твір не може розглядатися лише в руслі грецької риторики. М. Смотрицький створив своєрідний конгломерат із риторики у схоластичній традиції та ідей православної патримонії, синтезувавши ці дві риторичні моделі.

У **третьому розділі** – **«Проблематика філософської частини «Треносу»** – узагальнено особливості застосування та тлумачення філософських категорій у розділі «Про сходження Святого Духа», проаналізовано специфіку рецепції середньовічної метафізики та філософських ідей отців церкви, а також філософської антропології, досліджено критику М. Смотрицького католицьких уявлень про чистилище.

У **підрозділі 3.1** – **«Тлумачення та застосування релігійно-філософських понять у розділі «Про сходження Святого Духа»** – аналізується філософська частина «Треносу».

Показано, що М. Смотрицький, трактуючи терміни «особа», «персона» та «іпостась», залишається в контексті середньовічної філософської традиції. Використовуючи схоластичну термінологію, він вводить православну богословську думку в західноєвропейський дискурс, розмежовуючи поняття «сутність» та «існування». Автор «Треносу» зазначає, що сутність – досконала у своїй божественності, тому є неосяжною та непізнаваною, святою та неподільною. Вона є Богом, з Якого всі речі походять і до Якого ж і повертаються. Спосіб існування сутності, на думку М. Смотрицького, ніщо інше, як тільки відношення і приєднання до сутності Божої, яка називається іпостасю. Чітко розрізняючи поняття «сутність» та «існування», М. Смотрицький продовжує традицію європейської схоластики щодо пізнання буття Бога. Водночас, посилаючись на Юстина Мученика, автор «Треносу» зазначає, що є в Бозі дещо таке, яке не є сутністю Божою, але й не є відмінною від Бога річчю, другим або іншим Богом. Це «дещо» є проявом тієї сутності, котра походить від неї і відрізняється, як одичне від загальної, тобто тільки на словах чи за формою. У цьому випадку, використовуючи апофатичне тлумачення Юстина Мученика, М. Смотрицький демонструє, що східна інтелектуальна традиція пішла значно далі, ніж західна, у розумінні глибини буття Бога.

Підрозділ 3.2 – **«Аналіз релігійно-філософських ідей отців церкви»** – розкриває теологічне наповнення філософської частини «Треносу».

Перебуваючи під впливом західноєвропейської філософської та богословської традицій, М. Смотрицький актуалізує в трактаті проблему сприйняття доктринальної спадщини релігійних авторитетів минулого. У результаті аналізу теологічних поглядів, викладених у «Треносі», обґрунтовано висновок, що «метатеологія» є своєрідним синтезом між схоластикою (філософією) та спадщиною отців церкви (теологією). Поняттям «метатеологія» М. Смотрицький окреслює своєрідну філософізацію власного релігійного дискурсу. На його думку, ця галузь знань має «поєднувати персональні властивості», тобто вирішувати складне завдання тлумачення доктрини Трійці та особливостей буття Персон Бога. Це дає підставу говорити про перший варіант раціональної метафізики у православному середовищі на основі схоластичного вчення про подвійну теологію. Принципами цієї теології постають положення віри, слухність яких можна захищати раціональними засобами. Таким чином, віра та розум знаходяться в діалозі. Щоб виявити характерні риси

такого діалогу, М. Смотрицький звертає увагу на способи використання філософії в теологічних дослідженнях.

У «Треносі» простежується своєрідне зміщення акцентів із суто теологічної до філософської проблематики. Це було новаторством у православному українському богословському дискурсі. М. Смотрицький у «Треносі» розділяє знання, якими може займатися філософія та вища теологія («метатеологія»). Модель концепції про «дві теології» хоч і була запозичена ним у Томи Аквінського, але зазнала помітної видозміни. У М. Смотрицького поняття філософії доповнюється «метатеологією», котра була представлена як вищий тип богослів'я, оскільки в ній сам Бог свідчить про себе.

У підрозділі 3.3. – «Трактування середньовічної антропології» – здійснений аналіз особливостей рецепції середньовічної філософської думки в полемічному трактаті «Тренос».

Проблема буття людського тіла в середньовічній філософії входила в коло безпосередніх зацікавлень М. Смотрицького. На підставі дослідження твору можна зробити висновок, що в питанні походження та буття людського тіла автор «Треноса» дотримується загальної типології, яка характерна для середньовічної філософії, і, згідно з якою, виокремлюються чотири історичні періоди: період ідеального тіла Адама, період тіла людини після гріхопадіння, євангелічний та есхатологічний періоди. Автор «Треносу» характеризує ці періоди, розглядаючи трансформацію людського тіла та можливості людського пізнання Бога.

Осмилюючи евхаристичний процес перетворення хліба в тіло Христа, М. Смотрицький акцентує увагу на раціональному аспекті Причастя. Значну увагу автор «Треносу» приділяє питанням різних станів людського тіла: гріховності, моральності та розумного вибору. Окремим пунктом постає проблема ідеального тіла Христа. У постаті Ісуса Христа, вважає М. Смотрицький, знаходять поєднання як божественна, так і людська природа.

Вартісним є вчення про долю людини, яке М. Смотрицький подав окремим підрозділом «Катехизису» під назвою «Доля». Увага мислителя до цієї проблеми є відображенням зацікавленості середньовічної філософії проблемою волі та її місця в долі людини. Інтерпретуючи думки Іоанна Дамаскіна та Аврелія Августина, автор «Треносу» визначає, що доля тісно пов'язана з особистим вибором людини, тобто на неї впливає воля.

М. Смотрицький «Треносу», трактуючи походження душі людини, використовує ідеї Григорія Нисського щодо теорії традуціонізму, однак додає свої міркування до цього вчення. Він не розділяє концепції креаціонізму і традуціонізму категорично. Вважаючи кожну душу оригінальним творінням, М. Смотрицький часто підкреслює, що кожна душа унікальна, але так і не наважується визначити, яким чином ця душа в людини з'являється.

Помітне місце в «Треносі» займає етична проблематика. М. Смотрицький демонструє обізнаність у сфері античної етики, патристики, а також схоластики, яка адаптувала етичні погляди Аврелія Августина.

На відміну від стоїків, які орієнтувалися на сильну особистість, спроможну віднайти мораль у собі, український мислитель використовує переосмислену в християнському руслі стоїчну етику. М. Смотрицький за основу бере християнську модель сприйняття та пояснення моралі, але подає її у формі, яку використовували стоїки. Джерела моралі автор «Треносу» вбачав у двох началах: у Богові, як у вищій інстанції, що диктує норми моралі, та в церкві, яка навчає людей цим нормам. Критикуючи аморальну поведінку православного духовенства, автор намагається подати можливі варіанти спокути гріхів, які мають бути здійснені «синами» православної церкви.

У підрозділі 3.4 – «Критика М. Смотрицьким засад вчення про чистилище у працях Аврелія Августина та Григорія Великого» – ідеться про осмислення М. Смотрицьким догмату про чистилище, який був прийнятий на Флорентійському соборі і який, на думку полеміста, є помилковим.

Ідея чистилища стала одним із центральних питань у полеміці між православними та католиками. Православна церква не визнала догмат про чистилище, де грішні душі мертвих людей можуть позбутися своїх гріхів, яких вони набули за життя. Аргументи західних отців церкви, що висувала католицька церква, аби довести існування дочасного вогню, на думку М. Смотрицького, були непереконливими. Він заперечує ідею існування чистилища та вважає її абсурдною, оскільки, на його переконання, жодна людина, що чинила зло, але відкуплялася поданням милостині, не зможе пройти через чистилищний вогонь і отримати прощення. Він підсумовує, що після смерті жодного очищення бути не може, є тільки вічна нагорода або кара, оскільки матеріальний вогонь не може очистити душу людини від її гріхів.

Автор «Треносу», розглядаючи питання чистилища, піддавав критиці деякі фрагменти «Діалогів» Григорія Великого та «Сповіді» Аврелія Августина. Зокрема, М. Смотрицький звертав увагу на герменевтичну проблему помилкової інтерпретації окремих фрагментів Біблії через їхній довільний переклад із грецької мови на латину, а також використання цих помилкових перекладів західними отцями церкви.

М. Смотрицький намагався примирити православних і католиків у питанні потойбічного життя, вказуючи на те, що в працях західних отців церкви знаходяться не докази існування чистилища, а лише твердження про потрібність молитви за померлих людей. Мислитель використовував раціональні аргументи для обґрунтування необхідності цих молитв. Автор

«Треносу» наголошував, що всі вірні християни певним чином пов'язані з мертвими, оскільки є тілом Господнім.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дисертаційного дослідження сформульовано наступні висновки.

1. Визначальний вплив на М. Смотрицького мали православна, католицька й частково протестантська релігійні культури. Зазнав він також певних ренесансних впливів. Все це знайшло відображення в його творах. Філософські ідеї автора «Треносу» в основному розвивалися під впливом грецьких та латинських отців церкви, а саме: паподокійців, Максима Сповідника, Іоанна Дамаскіна, Тертуліана, Аврелія Авустина та Григорія Великого. Також М. Смотрицький використовував вчення філософів-схоластів Дуранда, Бернара Клервоського і Томи Аквінського. Синкретичний погляд М. Смотрицького постають як перехідний етап від візантійського неоплатонізму до структурованої моделі «раціональної» філософії, в основу якої була покладена схоластична традиція.

Аналіз тексту «Треносу» дає підстави говорити про низку оригінальних для української філософської думки початку XVII ст. підходів. Це – застосування архаїчної релігійної символіки; адаптація до православного середовища середньовічної метафізики; відтворення історії та послідовної критики концепції чистилища; оригінальна рецепція середньовічної філософської антропології; становлення герменевтичної проблеми як основи для розуміння відмінностей між східною та західною церквами. Вказані підходи визначають цінність релігійно-філософської спадщини М. Смотрицького. Український мислитель виходить за рамки усталеної традиції релігійної полеміки кінця XVI – першої половини XVII ст. Його основною метою є не так відповідь на окремих полемічний твір, як загальна критика світоглядних позицій католицької церкви. Є підстави говорити про енциклопедизм М. Смотрицького, який у своїй творчості використовував широкий спектр джерел – філософських, теологічних, фольклорних, намагаючись їх органічно поєднувати. Мислитель також прагнув переосмислити православну й католицьку традиції, подаючи проекти перетворення церкви, репрезентував ідею зміни світоглядної реальності, яка у його творчості набувала трагічного змісту.

2. Проведений аналіз герменевтичних аспектів релігійної символіки у поетичній частині «Треносу» дає підстави вважати, що модель світобудови, представлена М. Смотрицьким, наближена до міфологічної. Полемічний твір знаходиться в опозиції до однієї з доктринальних основ католицької

церкви – образу Бога Отця як пануючої патріархальної сили й пов'язаної з цим образом ієрархічного та патріархального розуміння церковного життя. Мислитель, звертаючись до «альтернативного» образу «Церкви-Матері», пропонує православну модель духовної реальності, яка реалізується на метафізичному рівні через спокуту гріха і де першоосновою ідеального церковного життя є архаїчний стан речей. Ідея страждання «Церкви-Матері» трактується як метафізична, тобто саме церква, що страждає, може спокутувати гріх, оновити людську сутність і повернути їй той стан, у якому людина перебувала в раю. М. Смотрицький використовує міфологеми «Золотого віку», під якою розуміється «ідеальне минуле» православної церкви (IV-VIII ст.) і яка в «Треносі» представлена в образі «Церкви-Нареченої».

3. Філософія М. Смотрицького є філософською теологією, яка виходить за межі християнського догматичного богослов'я і якій він дав назву «метатеологія». Мислитель використовував схоластичну методологію для розвитку своїх поглядів. Полемічний трактат «Тренос» став першим твором у релігійно-філософській думці України, де осмислення метафізичних проблем здійснювалося з орієнтацією на аристотелівську логіку в схоластичній інтерпретації та містичний «раціоналізм» на основі християнського неоплатонізму. З часом схоластична методологія почала використовуватися українськими мислителями, зокрема викладачами Києво-Могилянської академії.

4. У «Треносі» автор намагається застосувати деякі аналогії для розуміння буття Бога/Трійці, використовуючи для цього вчення про три види душі Аристотеля. При цьому він вказує, що це є недосконале порівняння, бо у Бога самого по собі немає властивостей, а всі його визначення – це лише атрибути діяльності. У цьому випадку можемо говорити про перший варіант «раціональної» метафізики у православному середовищі на основі схоластичного вчення. При такому підході слушність положень віри доводиться раціональними аргументами. Таким чином, віра й розум знаходяться у діалозі. Щоб виявити властиві риси такого діалогу, М. Смотрицький звертається до використання філософії в теологічних дослідженнях. Розвиваючи свої погляди під впливом постійної міжконфесійної полеміки, український мислитель демонструє схильність до поміркованої раціоналізації християнського світогляду. Перехід ним до християнського аристотелізму визначив важливу тенденцію розвитку української філософії, що підготувала ґрунт для православної академічної теології XVIII-XIX ст.

5. Автор «Треносу» приймає ідеї традуціонізму, але розширює це вчення поглядами Бернара Клервоського. При цьому він категорично не розмежує креаціонізм і традуціонізм. Релігійно-філософські погляди

полеміста щодо походження душі людини не надто виходять за межі схоластичної філософії. У питаннях трактування моральних проблем М. Смотрицький орієнтувався на традиції середньовічної етики, вбачаючи причину зла та гріховності у невиконанні людьми Божих заповідей та церковних настанов. Людина, на думку мислителя, проходить становлення через чотири історичних епохи, що призводять до виправдання її буття у світі.

6. М. Смотрицький, розглядаючи інтерпретації Августина Аврелія та Григорія Великого питання про потойбічне життя, стверджував, що у вченні цих отців церкви не було нічого, що могло би вказувати на створення ними ідеї чистилища. Хоча зазначає, що у «Діалогах» Григорія Великого та «Сповіді» Августина Аврелія є описи загробного життя людських душ. Але, на думку М. Смотрицького, ці образи використовувалися лише для того, аби нагадати, що потрібно молитися за померлих. Мислитель ніби хотів примирити православних і католиків, вказуючи, що праці західних отців церкви мали на меті не довести існування чистилища, а вказували на необхідність молитви за померлих людей.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Щепанський В. В. Рецепція середньовічної філософії про походження людської душі у «Треносі» Мелетія Смотрицького / В. В. Щепанський // Мандрівець : [всеукр. наук. журн.] – 2013. – № 6. – С. 68-71.
2. Щепанський В. В. Рецепція середньовічної антропології у «Треносі» М. Смотрицького / В. В. Щепанський // Аналітично-інформаційний журнал «Схід». – 2013. – №6 (126). – С. 295-298.
3. Щепанський В. В. Джерела середньовічної філософії в «Треносі» М. Смотрицького / В. В. Щепанський // Аналітично-інформаційний журнал «Схід». – 2014. – №5 (131). – С. 127-130.
4. Щепанський В. В. Концептуальний аналіз доктрини філіокве у «Треносі» М. Смотрицького / В. В. Щепанський // Релігія та соціум: Міжнародний часопис. – Чернівці: Чернівецький національний університет. – 2015. – С. 303-309.
5. Щепанский В. В. Герменевтический анализ религиозных символов в «Треносе» Мелетия Смотрицкого / В. В. Щепанский // Религиоведение. – Благовещенск: АмГУ. – 2014. – № 3. – С. 140-151.
6. Shchepanskyi V. Religious and Philosophical Understanding of the Human Soul Origin in «Trenos» Meletius Smotrytskyi / V. Shchepanskyi // European Applied Sciences. – Stuttgart: ORT Publishing. – 2013. – № 11-2. – P. 26-27.

Статті в наукових виданнях, матеріали та тези конференцій:

7. Кралюк П. М., Щепанський В. В., Якубович М. М. «Тренос» Мелетія Смотрицького в дискурсі західної філософської думки / П. М. Кралюк, В. В. Щепанський, М. М. Якубович. – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2012. – 220 с.
8. Щепанський В. В. Рецепція середньовічної антропології у богословсько-філософській концепції М. Смотрицького / В. В. Щепанський // Матеріали VIII Міжнародної науко-практичної конференції студентів та аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (14-15 травня 2014 року): у 3 т. – Т. 3. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – С. 78-81.
9. Щепанський В. В. Методика феноменології релігій в сучасному українському релігієзнавстві на прикладі релігієзнавчого аналізу тексту «Тренос» (1610) Мелетія Смотрицького / В. В. Щепанський // Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії : Матеріали всеукр. наук.-практ. конфер. / [Редкол. Бошицький Ю.Л., Чернецька О. В. Українець С. Я.] – Рівне: О. Зень, 2013. – С. 151-155.
10. Щепанський В. В. Поняття «особа» в «Треносі» / В. В. Щепанський // Гуманізм. Людина. Особистість : Матеріали 26-х Міжнародних людинознавчих філософських читань (Дрогобич, 2014 р.) / Ред. колегія: В. С. Возняк (головний редактор), О. А. Ткаченко, В. В. Лімонченко. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. – С. 115-117.
11. Щепанський В. В. From Heritage of Meletius Smotrytsky to Biography of the Residents of Vilna (Vilnius) / В. В. Щепанський // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Історичне релігієзнавство. – 2014. – Вип. 9. – С. 199-200.
12. Щепанский В. В. Сакральное пространство в секулярной эпохе: концепт сакрального пространства и рецепция средневековой религиозной философии в «Треносе» М. Смотрицкого / В. В. Щепанский // Credința în epoca secularizării. – București: Editura ARCB, 2015. – P. 221-236.

АНОТАЦІЯ

Щепанський В. В. Рецепція релігійної філософії середньовіччя у «Треносі» М. Смотрицького. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство. – Національний університет «Острозька академія». – Острог, 2015.

Дисертація присвячена дослідженню специфіки рецепції філософських та богословських традицій у полемічному трактаті М. Смотрицького «Тренос». Встановлено закономірності формування релігійно-філософських поглядів М. Смотрицького, що були репрезентовані ним у «Треносі». У дисертації здійснено аналіз герменевтичних аспектів релігійної символіки в поетичній частині «Треносу» та з'ясовано міру філософської оригінальності ідей М. Смотрицького. У дослідженні узагальнено особливості рецепції середньовічної метафізики та теології М. Смотрицьким, проведено дослідження герменевтичних проблем у «Треносі», проаналізовано етичні та естетичні погляди цього мислителя.

Ключові слова: Мелетій Смотрицький, «Тренос», схоластика, «метатеологія», церква, рецепції середньовічної метафізики.

АННОТАЦИЯ

Щепанский В. В. Рецепция религиозной философии средневековья в «Треносе» М. Смотрицкого. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по специальности 09.00.11 – религиоведение. – Национальный университет «Острожская академия». – Острог, 2015.

Диссертация посвящена исследованию специфики рецепции философских и богословских традиций в полемическом трактате М. Смотрицкого «Тренос». Установлены закономерности формирования религиозно-философских взглядов М. Смотрицкого, которые были представлены в «Треносе». В диссертации осуществлен анализ герменевтических аспектов религиозной символики в поэтической части «Треноса» и выяснена мера философской оригинальности идей М. Смотрицкого. В исследовании обобщены особенности рецепции средневековой метафизики и теологии М. Смотрицким, проведено исследование герменевтических проблем в «Треносе», проанализированы этические и эстетические взгляды мыслителя.

Ключевые слова: Мелетий Смотрицкий, «Тренос», схоластика, «метатеология», церковь, рецепции средневековой метафизики.

SUMMARY

Shchepanskyi V. V. Reception of medieval religious philosophy in «Trenos» M. Smotrytskiy. – Manuscript.

The thesis for obtaining of the scientific degree of the Philosophical sciences candidate by specialty 09.00.11 – Religious Studies. – National University «Ostroh Academy». – Ostroh, 2015.

Dissertation is devoted to the study of the philosophical and theological traditions reception specifics in the M. Smotrytskiy polemical treatise «Trenos». The study revealed patterns of M. Smotrytskiy religious and philosophical views formation, which were presented in «Trenos»

It is proved that the philosophy of M. Smotrytskiy, in fact, is a philosophical theology, concept of which was borrowed by M. Smotrytskiy from the Thomas Aquinas teachings of «two theologies» and was named «metatheology». It is proved that a polemical treatise «Trenos» was the first in the Ukrainian environment, the metaphysics construction of which unfolds on the basis of the essential logicism, compiled as a collection of philosophies, concepts that M. Smotrytskiy used with a focus on Aristotelian logic in the scholastic interpretation and mystical rationalism based on a Christian Platonism and apophatic theology.

The thesis analyzed hermeneutical aspects of religious symbolism in the poetry of the M. Smotrytskiy «Trenos», analyzed the degree of M. Smotrytskiy philosophical ideas originality, showed that M. Smotrytskiy applied to some analogy for understanding the existence of God / Trinity, using the doctrine of the three soul types by Aristotle, but indicating that this is a nonperfect comparison. According to the teachings of M. Smotrytskiy, rational knowledge can only relate to the person and the world. The being of God remains a mystery, although the human mind is naturally called to learn him, because he is the first element to which our consciousness is directed.

The study summarizes the features of M. Smotrytskiy medieval metaphysics and theology reception. It is proved that his syncretic attitudes are seen as a transitional stage in Ukrainian thinker's philosophical views from the Byzantine Neoplatonism to the structured model of rational philosophy, the basis for which was laid by scholastic tradition. The framework of religious, historical and philosophical analysis proved that the position of M. Smotrytskiy as an earlier era intellectual, manifested in an effort to modify the tradition of philosophical and ideological reality through the search for a new method of writing and simplifying the religious and philosophical ideas to a level that would be understandable to the ordinary reader, not just to theologian.

A study of the hermeneutical problem was focused on the Christian church doctrines reception in «Trenos». It is proved that after the metaphysical problem, «Trenos» pointed on the hermeneutical problem of Greek ancient texts translation into Latin. Thinker underlines the problem of incorrect interpretation of Faith Symbols (Nicene and Athanasian) and the basic texts of the Greek Fathers of the Church, which, according to M. Smotrytskiy, led to a distortion of the Holy Spirit origin tenets and to emergence of the purgatory doctrine.

It is proved that the binarity of «Father world» and «Mother world» is a unique reinterpretation of two ideal society concepts: hierarchical and

patriarchal, a consideration of church life through the Old Testament and archaic understanding of universalism, which is based on an authentic state of things. It is proved also that the binary structure: «Church-Bride» and «Mother Church» is the basis for the ideological confrontation formation, with the essence that an imaginary perfect world created by M. Smotrytskiy may exist only if the dominant image of the beginning would not be the «Mother Church» but the «Church-Bride», which was inherent to the early Middle Ages in the era of the Ecumenical Councils. This, and the characteristics reflected in the work of «golden age» myths, allows to prove that the model of the universe, represented by M. Smotrytskiy in «Trenos», approaches to mythologizing.

An analysis of author's ethic and aesthetic views proved that some of these views stayed in the medieval discourse. It is proved that Ukrainian thinker used ancient rhetorical structures which have been modified in the Middle Ages and were characterized by the text aligning prose construction and speech division into periods, consequently divided into smaller excerpts.

Keywords: Meletius Smotrytskiy, «Trenos», scholasticism, «metatheology», church, reception of medieval metaphysics.

Підписано до друку 28.12.2015.
Формат 42x30/4. Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 пр. Зам. № 114–15
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «TimesNewRoman»

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Видавець СПД Свиначук Р. В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
РВ № 27 від 29 липня 2004 року.
Тел. (+38067) 771 28 70, e-mail: 35800@ukr.net.